

FELIKS ZEDLER

Zaspokojenie wierzytelności rolników w postępowaniu upadłościowym

1. Uwagi wprowadzające

Stosownie do art. 342 ust. 1 pkt 1 obowiązującego od dnia 1 stycznia 2016 r. prawa upadłościowego¹ należności rolników z tytułu umów o dostarczenie produktów z własnego gospodarstwa rolnego podlegają w postępowaniu upadłościowym zaspokojeniu w kategorii pierwszej planu podziału funduszków masy upadłości. Natomiast w postępowaniu upadłościowym prowadzonym według przepisów ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze² wspomniane należności rolników umieszczane są w kategorii drugiej planu podziału funduszków masy upadłości (art. 342 ust. 1 pkt. 2 pr. up. i n.). Zarówno w jednym, jak i drugim postępowaniu należności te zajmują więc uprzywilejowaną pozycję³. Zasada ta obowiązuje nie tylko w postępowaniu upadłościowym prowadzonym wobec przedsiębiorców, ale także w postępowaniu upadłościowym prowadzonym wobec osób fizycznych, nie prowadzących działalności gospodarczej (art. 491² ust. 1 pr. up. i art. 491¹ ust. 1 pr. up. i n.).

¹ Ustawa z 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze, w brzmieniu nadanym ustawą z 15 maja 2015 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 978, dalej: pr. up.), która art. 428 pkt. 2 również zmieniła tytuł ustawy z Prawo upadłościowe i naprawcze na Prawo upadłościowe. Przepisy znolizowanego pr. up. stosują się do postępowań upadłościowych wszczętych po dniu 1 stycznia 2016 r.

² Ustawa z 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze, w brzmieniu obowiązującym do 31 grudnia 2015 r. (Dz.U. z 2012 r. poz. 1112, dalej: pr. up. i n.). Przepisy te stosuje się do postępowań upadłościowych wszczętych przed dniem 1 stycznia 2016 r.

³ Por. S. Gurgul, *Prawo upadłościowe. Prawo restrukturyzacyjne*. 10 wydanie, Warszawa 2016, s. 703; F. Zedler, *Prawo upadłościowe i naprawcze w zarysie*, Warszawa 2009, s. 160; P. Zimmerman, *Prawo upadłościowe i Prawo restrukturyzacyjne*. 4 wydanie, Warszawa 2016, s. 657.

Rozwiązanie to ma silne uzasadnienie celowościowe. Gospodarstwa rolne mają słabszą pozycję w obrocie gospodarczym w porównaniu z przedsiębiorstwami z innych działów gospodarki. Wynika to z istoty produkcji rolnej, która charakteryzuje się niewielką mobilnością czynników produkcji, bardzo ograniczoną relokacją zasobów pracy, niemożnością zmiany w krótkim czasie zakresu działalności mimo nieopłacalności produkcji. Efekty produkcji rolnej zależą też często od nieprzewidywalnych zmian pogodowych czy innych zdarzeń losowych⁴. Stwarza to obiektywną potrzebę wprowadzenia do naszego systemu prawnego rozwiązań zapewniających rolnikom skuteczną możliwość windykacji ich należności za produkty dostarczone z ich gospodarstw rolnych w przypadku upadłości odbiorcy. Jeżeli bowiem rolnik nie prowadzi jeszcze jakiegś innej działalności gospodarczej czy zarobkowej, to należności uzyskane ze sprzedaży produktów z własnego gospodarstwa rolnego stanowią jego jedyne źródło dochodów. Dlatego istnienie systemu skutecznego dochodzenia roszczeń w razie niewypłacalności odbiorcy produktów rolnych stwarza rolnikom możliwość uzyskania nie tylko niezbędnych środków do ich utrzymania oraz utrzymania ich rodzin, ale przede wszystkim umożliwia uzyskanie środków do dalszej produkcji rolnej. Rozwiązanie przyjęte w art. 343 ust. 1 pkt. 2 pr. up. i n. i w art. 342 pkt. 1 pr. up. spełnia właśnie taką funkcję.

W związku z przyjętymi regulacjami wyłania się jednak potrzeba bliższego wyjaśnienia, co należy rozumieć pod pojęciem „należności rolników z tytułu umów o dostarczenie produktów z własnego gospodarstwa rolnego”; przede wszystkim wyjaśnienia wymaga samo pojęcie rolnika, o którym mowa w cytowanych wyżej przepisach, oraz znaczenie terminu „produkty z własnego gospodarstwa rolnego”.

2. Pojęcie rolnika, o którym mowa w art. 342 ust.1 pkt 1 pr. up. i art. 342 ust.1 pkt 2 pr. up. i n.

Ani pr. up. i n., ani znowelizowane pr. up. nie zawiera własnej definicji rolnika, o którym mowa w cytowanych wyżej przepisach. Nie ma również ogólnej definicji tego pojęcia w innych ustawach, w których spotykane są jedynie definicje rolnika, przyjęte dla potrzeb poszczególnych ustaw. Np. w art. 6 pkt. 1 ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rol-

⁴ Por. szerzej: W. Ciechomski, *Analiza czynników determinujących „upadłość ekonomiczną” indywidualnych gospodarstw rolnych i przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego w Polsce w minionym dziesięcioleciu* w: A. Appenzeller (red.), *Upadłość przedsiębiorstw w Polsce w latach 1990 – 2003. Teoria i praktyka*, Poznań 2004, s. 88 i n.

ników⁵, czy w art. 2 pkt. 1 ustawy z 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego⁶, jak również w art. 3 pkt. 3 b) ustawy z 18 grudnia 2003 r. o krajowym systemie ewidencji producentów, ewidencji gospodarstw rolnych oraz ewidencji wniosków o przyznanie płatności⁷, która odsyła do definicji rolnika zawartej w art. 4 ust. 1 a) Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1307/2013 z 17 grudnia 2013 r., ustanawiającego przepisy dotyczące płatności bezpośrednich dla rolników na podstawie systemów wsparcia w ramach wspólnej polityki rolnej oraz uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 637/2008 i rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009⁸. Wszystkie te definicje, jak wynika z kontekstu, w którym zostały użyte, są tworzone dla potrzeb ustaw, w których zostały zamieszczone. Z tego powodu nie mogą być mechanicznie przenoszone dla potrzeb pr. up. i n. czy pr. up. Spotykana w literaturze próba wyjaśnienia pojęcia rolnika, które pojawia się w art. 342 ust.1 pkt 1 pr. up. i art. 342 ust.1 pkt 2 pr. up. i n. na podstawie definicji przyjętej w przywołanej wyżej ustawie o ubezpieczeniu społecznym rolników⁹ nie znajduje więc żadnego uzasadnienia merytorycznego. Dlatego też, wobec braku definicji legalnej, należy przyjąć, że użyty w przywołanych przepisach termin „rolnik” ma, zgodnie z przyjętą zasadą wykładni prawa, takie samo znaczenie, jakie znane jest w polskim języku ogólnym (powszechnym)¹⁰.

W języku polskim słowo „rolnik” oznacza, po pierwsze, człowieka prowadzącego gospodarstwo rolne i, po drugie, specjalistę w dziedzinie rolnictwa, osobę mającą wykształcenie rolnicze¹¹. Z uwagi na kontekst, w jakim słowo „rolnik” pojawia się w cytowanych przepisach pr. up. i n. i pr. up. występuje ono niewątpliwie w pierwszym z wymienionych znaczeń. Daje to podstawę do przyjęcia, że pokrywa się ono ze sformułowaniem zawartym w art. 6 pkt 5 pr. up. i n. oraz art. 6 pkt. 5 pr. up., zgodnie z którym „rolnik” oznacza osobę fizyczną prowadzącą gospodarstwo rolne. Cytowana redakcja art. 342 ust. 1 pkt 1 pr. up. i art. 342 ust. 1 pkt 2 pr. up. i n. pozwala również przyjąć, że z uprawnień określonych w tym przepisie nie mogą korzystać inne podmioty zajmujące się produkcją rolną, takie jak osoby prawne czy spółki osobowe.

⁵ T.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 2052.

⁶ Dz.U. z 2016 r. poz. 277 ze zm.

⁷ Dz.U. z 2015 r. poz. 807 ze zm.

⁸ Dz.U.E. L. z 2013 r. 347. 608.

⁹ Tak np. S. Gurgul, *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*. Wydanie 7, Warszawa 2010, s. 1027.

¹⁰ Por. M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady. Reguły. Wskazówki*, Warszawa 2002, s. 315.

¹¹ Por. *Nowy słownik języka polskiego*, Warszawa 2002, s. 849.

3. Pojęcie własnego gospodarstwa rolnego

Cytowane przepisy art. 341 ust. 1 pkt. 1 pr. up. i 342 ust. 1 pkt 2 pr. up., uprzywilejowują należności rolników z tytułu umów o dostarczenie upadłemu produktów z własnego gospodarstwa rolnego. Dla wyjaśnienia zakresu stosowania tych przepisów istotne znaczenie ma samo rozumienie pojęcia „własne gospodarstwo rolne”. Ani prawo upadłościowe, ani prawo upadłościowe i naprawcze takiej definicji nie zawierają. Dlatego dla określenia, co rozumiemy pod wspomnianym pojęciem własnego gospodarstwa rolnego, o którym mowa w cytowanych przepisach pr. up. i pr. up. i n., zgodnie z zasadą obowiązującą w wykładni prawa, należy posłużyć się ogólnie przyjętą w naszym prawie definicją gospodarstwa rolnego; należy także wyjaśnić, kiedy tak rozumiane gospodarstwo rolne jest gospodarstwem „własnym”.

W naszym systemie prawnym ogólna definicja gospodarstwa rolnego zawarta jest w art. 55³ kodeksu cywilnego¹². Zgodnie z tym przepisem za gospodarstwo rolne uważa się grunty rolne wraz z gruntami leśnymi, budynkami lub ich częściami, urządzeniami i inwentarzem, jeżeli stanowią lub mogą stanowić zorganizowaną całość gospodarczą, oraz prawami związanymi z prowadzeniem gospodarstwa rolnego. Inne definicje gospodarstwa rolnego, jak np. znajdująca się w art. 6 pkt. 4 cytowanej ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, czy w art. 3 pkt. 1 ustawy o krajowym systemie ewidencji producentów, ewidencji gospodarstw rolnych oraz ewidencji wniosków o przyznanie płatności, które zawiera odesłanie do art. 4 ust. 1 pkt. b cytowanego rozporządzenia (UE)1307/ 2013 przyjęto dla potrzeb ustaw, w których je zamieszczono. Bliższa analiza definicji gospodarstwa rolnego wprowadzona na potrzeby wspomnianych ustaw prowadzi do wniosku, że w istocie oddają one sens regulacji zawartej w art. 55² k.c., mimo innego brzmienia¹³. Podobne znaczenie ma definicja gospodarstwa rolnego zawarta w art. 2 ustawy z 15. 11. 1984 o podatku rolnym¹⁴, jeżeli się uwzględni jej kontekst i regulacje zamieszczone w art. 1 tej ustawy. Nie ma więc podstaw, aby uznać, że pojęcie gospodarstwa rolnego użyte w art. 342 ust. 1 pkt 1 pr. up. i 342 ust. 1 pkt 2 pr. up. i n. ma inne znaczenie niż używane w art. 55³ k.c.

Przyjęta w art. 55³ k.c. regulacja gospodarstwa rolnego jednoznacznie wskazuje, że pojęcie gospodarstwa rolnego nie zależy ani od wielkość użyt-

¹² Ustawa z 24 listopada 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 459, dalej: k.c.).

¹³ Por. W.J. Katner w: M. Pyziak-Szafnicka (red.), *Kodeks cywilny część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 536.

¹⁴ Ustawa z 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym (Dz.U. z 2016 r. poz. 617 ze zm.).

ków rolnych należących do tego gospodarstwa, ani od rodzaju produkcji rolnej w nim prowadzonej, ani tym bardziej od wysokości uzyskiwanych przez rolnika przychodów. Żaden z tych elementów nie jest bowiem wymieniony w postanowieniach przywołanego przepisu. Tymczasem w innych gałęziach prawa spotykane jest zróżnicowanie stanu prawnego rolnika w zależności od rodzaju czy wielkości produkcji rolnej albo też od wchodzącego w skład gospodarstwa rolnego areалу użytków rolnych czy leśnych. Dotyczy to w szczególności prawa podatkowego. Od ogólnej zasady, że rolnicy płacą podatek gruntowy, wprowadzono wyjątki np. dla rolników prowadzących specjalne działy produkcji rolniczej. Rolnicy ci, zgodnie z art. 2 pkt. 1 ustawy z 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych¹⁵ objęci są podatkiem dochodowym uregulowanym cytowaną ustawą. W zależności od posiadanego areалу ziemi różna jest też sytuacja rolników w zakresie objętym regulacją ustawy o ustroju rolnym¹⁶. To zróżnicowanie sytuacji prawnej rolników w zależności od rodzaju produkcji czy wielkości ziemi uprawnej przyjęte w innych działach prawa nie może być jednak mechanicznie przenoszone na grunt postępowania upadłościowego, przede wszystkim z braku podstaw do takiej interpretacji. Przepisy art. 342 ust. 1 pkt. 2 pr. up. i n. czy art. 342 ust. 1 pkt 2 pr. up. mówiąc o „należnościach rolników z tytułu umów o dostarczenie produktów z własnego gospodarstwa rolnego”, nie różnicują bowiem sytuacji rolnika w omawianym tutaj zakresie w zależności od rodzaju czy wielkości prowadzonej przez niego produkcji rolnej. Nie wydaje się więc możliwe, aby takie różnicowanie mogło być w postępowaniu upadłościowym wprowadzane w drodze analogii i by tą drogą ograniczano zakres zastosowania cytowanych przepisów tylko do pewnej grupy wierzytelności czy też tylko do wierzytelności pewnej kategorii rolników. Na przykład do wierzytelności o dostarczenie upadłemu z własnego gospodarstwa tylko tzw. tradycyjnych produktów, takich jak zboże, buraki czy ziemniaki albo tylko za wierzytelności rolników posiadających mniejsze areale użytkowa rolnych. Taka interpretacja, ograniczająca zakres zastosowania przepisów pr. up. i pr. up. i n. dotyczących zaspokajania wierzytelności rolników o dostarczenie upadłemu produktów z własnego gospodarstwa rolnego, pozostawałaby w sprzeczności z celem ich wprowadzenia.

W cytowanych art. 342 ust. 1 pkt. 2 pr. up. i n. oraz art. 342 ust. a pkt. 1 pr. up. mowa jest jednak o należnościach rolników z tytułu umów o dostarczenie produktów z własnego gospodarstwa rolnego. Użycie sformułowania

¹⁵ Dz.U. z 2016 r. poz. 2032 ze zm.

¹⁶ Dz.U. z 2016 r. poz. 277.

„z własnego gospodarstwa rolnego” może w *prima facie* sugerować, że cytowane przepisy dotyczą tylko tych wierzytelności, które należą się rolnikowi za dostarczenie produktów z gospodarstwa rolnego, którego rolnik jest właścicielem. Taka interpretacja jednak nie zasługuje na akceptację. Przede wszystkim dlatego, że zarówno dzierżawa gruntów rolnych, jak i dzierżawa całego gospodarstwa rolnego jest jedną z form prowadzenia gospodarstwa rolnego¹⁷. Przyjęcie, że „należności rolników z tytułu umów o dostarczenie produktów z własnego gospodarstwa rolnego”, o których mowa w art. 342 ust. 1 pkt. 2 pr. up. i n. oraz art. 342 ust. 1 pkt. 1 pr. up., obejmują tylko wierzytelności tych rolników, którzy są właścicielami gospodarstwa rolnego, wyłączałoby z zakresu stosowania tego przepisu całą grupę producentów rolnych, którzy prowadzą działalność rolniczą w wydzierżawionych gospodarstwach rolnych lub dzierżawią grunty rolne. Ponadto wyłączałoby rolników, którzy prowadzą gospodarstwa rolne o nieuregulowanym stanie prawnym, jak np. gospodarstwa rolne prowadzone przez spadkobierców przed uprawomocnieniem się postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku czy zarejestrowania aktu poświadczenia dziedziczenia, albo przed uprawomocnieniem się postanowienia o podziale spadku, w skład którego wchodzi gospodarstwo rolne. Taka wykładnia nie znajdowałaby uzasadnienia ze względów celowościowych. Wprowadzałaby niczym nieuzasadnione różnice traktowania w postępowaniu upadłościowym wierzytelności z tytułu dostarczania upadłemu produktów z gospodarstwa rolnego w zależności od tytułu prawnego wierzyciela do prowadzonego gospodarstwa rolnego. Dlatego względy celowościowe nakazują przyjąć, że użyte w art. 342 ust. 1 pkt 1 pr. up. i 342 ust. 1 pkt 2 pr. up. i n. pojęcie „dostarczanie produktów z własnego gospodarstwa rolnego” należy interpretować szerzej i objąć nim wszystkie produkty pochodzące z gospodarstwa rolnego faktycznie prowadzonego przez będącego osobą fizyczną wierzyciela upadłościowego, bez względu na posiadany przez niego tytuł prawny do prowadzonego gospodarstwa.

4. Status rolnika prowadzącego dodatkową działalność gospodarczą lub zawodową

Niejednokrotnie rolnicy obok prowadzenia gospodarstwa rolnego podejmują pozarolniczą działalność gospodarczą lub zawodową. Taka działalność

¹⁷ Por. R. Budzinowski, *Koncepcja gospodarstwa rolnego w prawie rolnym*, Poznań 1992; idem w: P. Czechowski (red.), *Prawo rolne*, Warszawa 2015, s. 105 i n.

rolnika ma również wpływ na jego sytuację w postępowaniu upadłościowym. Przede wszystkim przez prowadzenie działalności pozarolniczej (gospodarczej lub zawodowej) rolnicy indywidualni zyskują ogólną zdolność upadłościową, mogą więc być upadłymi w postępowaniu prowadzonym według przepisów części pierwszej pr. up. i n. czy części pierwszej pr. up. Przy czym, w związku z regulacją zawartą w art. 9 pr. up. i art. 9 pr. up. i n., status ten uzyskują nie tylko wtedy, gdy dopełnili obowiązku zgłoszenia swojej dodatkowej działalności gospodarczej we właściwym rejestrze, lecz także wtedy, gdy tego nie uczynili. Takie stanowisko było przyjęte w doktrynie już wcześniej, przy wykładni art. 6 pkt 5. pr. up. i n. w jego pierwotnym brzmieniu¹⁸. Po nowelizacji prawa upadłościowego i naprawczego ustawą z 15 maja 2015 r. jest to uregulowane wprost w art. 6 pkt 5 pr. up. Wobec jednoznacznej regulacji ogólnej zdolności upadłościowej rolników prowadzących dodatkowo jeszcze inną działalność gospodarczą czy zawodową, pojawia się pytanie, czy wierzytelności takich rolników o dostarczenie upadłemu produktów z ich gospodarstw rolnych również podlegają zaspokojeniu w kategorii pierwszej planu podziału funduszy masy upadłości w postępowaniu upadłościowym prowadzonym według przepisów pr. up., a w kategorii drugiej – w postępowaniu upadłościowym prowadzonym według przepisów pr. up. i n.

Warto zwrócić uwagę, że nowelizując w omawianym tutaj zakresie art. 6 pkt. 5 pr. up. i n. w jego pierwotnej wersji, ustawodawca nie zmienił samej istoty regulacji dotyczącej umieszczania w planie podziału funduszy masy upadłości wierzytelności rolników z tytułu umów o dostarczenie upadłemu produktów z własnego gospodarstwa rolnego. Przesunięto tylko tę należność z kategorii drugiej planu podziału funduszy masy upadłości (art. 342 ust. 1 pkt. 2 pr. up. i n.) do kategorii pierwszej (art. 342 ust. 1 pkt. 1 pr. up.), co związane było z nowym uregulowaniem systemu zaspokajania kosztów postępowania upadłościowego. Okoliczność ta nie może być bez znaczenia dla niniejszych uwag. Zgodnie z zasadą racjonalnego ustawodawcy, obowiązującą przy wykładni prawa powyższego rozwiązanie nie można uważać za przypadkowe czy zbędne. Jeżeli ustawodawca dokonując zmiany w prawie upadłościowym w art. 6 pkt. 5 pr. up. wyraźnie uregulował w postępowaniu upadłościowym status prawny rolnika, który jednocześnie prowadzi także inną działalność gospodarczą albo zawodową, i jednocześnie pozostawił uprzywilejowane zaspokajanie wierzytelności rolników z tytułu dostarczenia upadłemu produktów z własnego gospodarstwa rolnego, nie precyzując o ja-

¹⁸ P. Zimmerman, *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 13.

kich rolników chodzi (czy prowadzących tylko gospodarstwo rolne, czy również tych, którzy prowadzą jeszcze inną działalność gospodarczą lub zawodową), to należy przyjąć, że rozwiązanie to dotyczy wierzytelności wszystkich rolników, bez względu na to, czy prowadzą, czy nie prowadzą innej działalności gospodarczej albo działalności zawodowej. Osoba fizyczna prowadząca gospodarstwo rolne przez fakt podjęcia dodatkowej działalności gospodarczej czy zawodowej nie traci bowiem jeszcze statusu rolnika, ponieważ brak wyraźnej regulacji prawnej, która pozwalałaby na taką interpretację. Taką osobą w obrocie gospodarczym występuje w podwójnej roli. Jest rolnikiem oraz osobą prowadzącą dodatkową działalność gospodarczą czy zawodową. W sytuacji, gdy osoba fizyczna prowadząca gospodarstwo rolne podejmująca dodatkową działalność gospodarczą czy zawodową staje się wierzycielem postępowania upadłościowego, jego wierzytelności są zaspokajane w różny sposób w zależności od ich charakteru. Wierzytelności z tytułu umów o dostarczenie upadłemu produktów z własnego gospodarstwa rolnego takiego rolnika podlegają w postępowaniu upadłościowym prowadzonym według pr. up. zaspokojeniu w kategorii pierwszej planu podziału funduszy masy upadłości, a w postępowaniu upadłościowym prowadzonym według przepisów pr. up. i n. – w kategorii drugiej. Wierzytelności natomiast takiego rolnika wynikające z działalności pozarolniczej są umieszczane w planie podziału funduszy masy upadłości według zasad ogólnych, stosownie do ich charakteru. W postępowaniu upadłościowym prowadzonym według przepisów pr. up. i n. zasadniczo będą umieszczane w kategorii czwartej (art. 342 ust. 1 pkt. 4 pr. up. i n.), a w postępowaniu prowadzonym według pr. up. – w kategorii drugiej (art. 342 ust. 1 pkt. 2 pr. up.).

Wierzytelności wynikające z działalności pozarolniczej takiego rolnika mogą też być zaspokajane w innych kategoriach planu podziału funduszy masy upadłości. W przypadku gdyby rolnik np. dochodził wobec upadłego także swych wierzytelności z tytułu wynagrodzenia za pracę świadczoną upadłemu, jego roszczenie z tego tytułu podlegałoby zaspokojeniu w kategorii pierwszej, gdy postępowanie upadłościowe będzie prowadzone według przepisów pr. up. (art. 342 ust. 1 pkt. 1 pr. up.), a w kategorii drugiej, gdy postępowanie będzie prowadzone według przepisów pr. up. i n. (art. 342 ust. 1 pkt. 2 pr. up. i n.). Na marginesie warto zaznaczyć, że umieszczenie wierzytelności rolnika w planie podziałów funduszy masy upadłości stosownie do ich charakteru obowiązuje także wtedy, gdy wierzycielem postępowania upadłościowego jest osoba fizyczna wyłącznie prowadząca gospodarstwo rolne, która dochodzi od upadłego nie tylko roszczeń z tytułu umów o dostarczenie

produktów z własnego gospodarstwa rolnego, lecz także innych roszczeń (np. z tytułu udzielonej upadłemu pożyczki). W takiej sytuacji roszczenie z tytułu pożyczki podlega zaspokojeniu w postępowaniu upadłościowym prowadzonym według przepisów pr. up. i n. w kategorii czwartej, a w postępowaniu upadłościowym według przepisów pr. up. w kategorii drugiej.

5. Zaspokojenie wierzytelności rolnika zabezpieczonych rzeczowo na majątku upadłego

Z uwagi na przyjęty w naszym prawie upadłościowym system podziału środków uzyskanych z likwidacji masy upadłości, według którego obok podziału funduszy masy upadłości osobno dzieli się środki uzyskane ze zbycia składników majątku upadłego obciążonych rzeczowo (tzw. prawo odrębności), należy zwrócić uwagę, że wierzytelności rolników z tytułu umów o dostarczenie upadłemu produktów z własnego gospodarstwa rolnego, mogą także być zaspokajane z sum uzyskanych ze zbycia wchodzących w skład masy upadłości rzeczy i praw obciążonych rzeczowo (art. 336 pr. up. i 336 pr. up. i n.). Możliwości te, biorąc pod uwagę praktykę obrotu produktami rolnymi, są raczej teoretyczne, niemniej jednak wykluczyć ich nie można. Byłoby tak, gdyby wierzytelności rolnika z tytułu dostarczenia produktów upadłemu z prowadzonego przez rolnika gospodarstwa rolnego były zabezpieczone na majątku dłużnika ograniczonymi prawami rzeczowymi, przede wszystkim takimi jak hipoteka, zastaw czy zastaw rejestrowy. Zgodnie z art. 336 pr. up. i 336 pr. up. i n. wierzytelności te podlegałyby zaspokojeniu z sum uzyskanych ze zbycia rzeczy i praw obciążonych rzeczowo, w kolejności przysługującego im pierwszeństwa (art. 345 ust. 2 i 3 pr. up. i art. 345 ust. 2 i 3 pr. up. i n.).

Natomiast w przypadku, gdy zabezpieczone rzeczowo wierzytelności rolnika z tytułu dostarczenia upadłemu produktów z prowadzonego przez rolnika gospodarstwa rolnego nie zostałyby w całości zaspokojone z sum uzyskanych ze zbycia rzeczy lub praw obciążonych rzeczowo, wówczas, jako że wierzytelności te w swym charakterze należą do kategorii wierzytelności osobistych, w części niezaspokojonej, stosownie do art. 340 pr. up. i 340 pr. up. i n. podlegałyby zaspokojeniu w ramach planu podziału funduszy masy upadłości, odpowiednio w kategorii pierwszej, gdy postępowanie upadłościowe prowadzone jest według przepisów pr. up. (art. 342 ust. 1 pkt. 1 pr. up.), lub kategorii drugiej, w postępowaniu prowadzonym według przepisów pr. up. i n. (art. 342 ust. 1 pkt. 2 pr. up. i n.).

6. Umowy o dostarczenie produktów z własnego gospodarstwa, z których wynikają roszczenia podlegające zaspokojeniu na podstawie art. 342 ust. 1 pkt. 2 pr. up. i n., jak i art. 342 ust. 1 pkt. 1 pr. up.

Zarówno w art. 342 ust. 1 pkt. 2 pr. up. i n., jak i art. 342 ust. 1 pkt. 1 pr. up. mowa o wierzytelnościach z tytułu umów o dostarczenie produktów z własnego gospodarstwa rolnego. Redakcja tych przepisów jest mało precyzyjna. W naszym prawie nie ma bowiem typu umowy „o dostarczenie” czegoś. W szeregu zaś przepisów obowiązek stron określa się terminem „dostarczenie”. Tak jest np. w regulacji umowy dostawy (art. 605 k.c.), umowy kontraktacji (art. 613 k.c.), umowy o roboty budowlane (art. 647 k.c.), umowy darowizny (art. 897 k.c.), umowy dożywocia (art. 908 k.c.), umowy sprzedaży przy regulacji rękojmi za wady (art. 561² k.c.), umowy gwarancji (art. 580§ 1 k.c.), a także przy regulacji obowiązku alimentacyjnego (art. 60 § 1, art. 128, art. 140 § 1 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego¹⁹). Z treści cytowanych przepisów wynika, że termin „dostarczenie” używany jest w naszym prawie na określenie sytuacji, w której następuje przeniesienie prawa własności określonej rzeczy.

Uwzględniając zatem cel wprowadzenia do naszego prawa omawianych rozwiązań, zawartych w art. 342 ust. 1 pkt. 2 pr. up. i n. oraz 342 ust. 1 pkt. 1 pr. up. oraz redakcję cytowanych przepisów stwierdzić należy, że dotyczą one roszczeń rolnika należnych mu od upadłego za dostarczenie upadłemu produktów z własnego gospodarstwa rolnego nie tylko na podstawie umowy dostawy (art. 605 i n. k.c.), ale także wszelkich innych umów, na podstawie których produkty osoby fizycznej prowadzącej gospodarstwo rolne są dostarczane upadłemu. Może to więc być także umowa kontraktacji (art. 613 i n. k.c.) czy umowa sprzedaży (art. 535 i n. k.c.), ale także umowa zamiany (art. 603 i n. k.c.). Ważne jednak, aby umowa taka określała, że świadczenie rolnika będącego osobą fizyczną obejmuje przeniesienie na rzecz upadłego własności produktów z prowadzonego przez rolnika gospodarstwa rolnego. Jeżeli natomiast chodzi o świadczenie upadłego należne rolnikowi na podstawie takiej umowy, to w umowie nie musi to być określane jako świadczenie pieniężne, choć w takim wypadku umieszczenie należności rolnika w planie podziału funduszy masy w kategorii pierwszej planu podziału w postępowaniu upadłościowym prowadzonym według przepisów pr. up., a w kategorii drugiej, gdy postępowanie upadłościowe prowadzone jest według przepisów pr. up. i n., nie budzi wątpliwości.

¹⁹ Ustawa z 25.04.1964 – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 682 – dalej k.r. i op.)

Przywilejami określonymi w art. 342 ust. 1 pkt. 1 pr. up. i art. 342 ust. 1 pkt. 2 pr. up. i n., objęte są także należności rolników z tytułu dostarczenia upadłemu produktów z prowadzonego przez nich gospodarstwa rolnego również wtedy, gdy według umowy świadczenie upadłego ma charakter niepieniężny, co może mieć miejsce np. w przypadku umowy zamiany (art. 603 k.c.). Zgodnie bowiem z postanowieniami art. 91 ust. 2 pr. up. i n. i art. 91 ust. 2 pr. up. świadczenia niepieniężne upadłego z dniem ogłoszenia upadłości zmieniają się na zobowiązania pieniężne i z tym dniem stają się płatne, choćby termin ich wykonania jeszcze nie nastąpił. W takim też zakresie podlegają umieszczeniu w planie podziału funduszy masy upadłości.

7. Pojęcie produktów z własnego gospodarstwa rolnego

W związku z regulacją zawartą w art. 342 ust. 1 pkt. 1 pr. up. i 342 ust. 1 pkt. 2 pr. up. i n. uprzywilejowującą wierzytelności rolnika z tytułu dostarczenia upadłemu produktów z prowadzonego przez rolnika gospodarstwa rolnego wymaga sprecyzowania, co należy rozumieć pod pojęciem „produkty z gospodarstwa rolnego”. Przedmiot produkcji rolnej bowiem ulega zmianie. Obok tradycyjnej produkcji roślinnej i zwierzęcej rolnicy w Polsce uprawiają nowe rośliny i hodują nowe zwierzęta, których nie było w produkcji jeszcze kilkanaście lat temu. Za przykład może służyć hodowla strusi czy danieli. Ani pr. up., ani pr. up. i n. nie precyzuje pojęcia „produktów z własnego gospodarstwa rolnego”, a więc zgodnie z zasadami wykładni prawa należy przyjąć jego znaczenie z języka ogólnego (potocznego). Daje to podstawę do przyjęcia, że „produkty z własnego gospodarstwa rolnego” obejmują wszelkie produkty pochodzące z gospodarstwa rolnego, jeżeli są legalnie produkowane. Pod tym pojęciem mieszczą się nie tylko produkty pochodzące z tradycyjnych upraw zbożowych (żyta, pszenicy, jęczmienia czy owsa), czy okopowych (ziemniaki, buraki) i tradycyjnych hodowli (bydła, trzody chlewnej, drobiu itp.), ale z jakiegokolwiek produkcji roślinnej czy zwierzęcej podejmowanej w gospodarstwie rolnym – nawet jeżeli byłyby to produkty, które do niedawna nie były w Polsce uprawiane czy hodowane.

Mówiąc o „produktach z własnego gospodarstwa rolnego”, o których mowa w art. 342 ust. 1 pkt. 1 pr. up. i 342 ust. 1 pkt. 2 pr. up. i n. należy nadto zwrócić uwagę, że pod tym pojęciem nie można rozumieć tylko finalnego produktu rolnego, gotowego do spożycia czy przetwórstwa. W procesie produkcji rolnej, czy to roślinnej, czy zwierzęcej, można wyodrębnić pewne etapy działań podejmowanych w celu uzyskania produktu finalnego. Jest przy

tym powszechną praktyką, że w wytwarzaniu produktów rolnych na pewnych ich etapach specjalizują się poszczególne gospodarstwa rolne, np. gospodarstwa szkółkarskie, wylęgarnie drobiu albo tuczarnie trzody chlewnej, zajmujące się tuczem nabytych od innych hodowców prosiąt. Taki podział pracy od lat jest powszechnie przyjmowany w produkcji rolnej i sprzyja podnoszeniu jej efektywności. Dla gospodarstw rolnych zajmujących się tylko pewnym etapem produkcji określonych roślin czy zwierząt, produktem ich gospodarstw rolnych są właśnie rośliny czy zwierzęta znajdujące się na pewnym etapie rozwoju. Dlatego roszczenia wynikające z umowy o dostarczenie upadłego produktów rolnych znajdujących się tylko na tym etapie ich rozwoju (pewnym etapie produkcji rolnej), podlegają w postępowaniu upadłościowym zaspokojeniu zgodnie z postanowieniami art. 342 ust. 1 pkt.1 pr. up. i n. oraz art. 342 ust. 1 pkt. 1 pr. up.

8. Problem zaspokojenia należności rolników za dostarczenie upadłego produktów przetworzonych

W związku z przyjętymi w art. 342 ust. 1 pkt 2 pr. up. i n. oraz art. 342 ust. 1 pkt. 1 pr. up. rozwiązaniami dotyczącymi uprzywilejowanego zaspokajania w postępowaniu upadłościowym należności rolników za dostarczenie upadłego produktów z własnego gospodarstwa rolnego rodzi się pytanie, czy rozwiązanie to nie obejmuje także roszczeń rolników o dostarczenie upadłego produktów pochodzących z gospodarstwa rolnego rolnika, ale już w jakimś stopniu przetworzonych. Przy czym w naszym systemie prawnym problem ten może być rozważany tylko wtedy, gdy przetworzenia dokonuje rolnik nie prowadzący dodatkowej działalności gospodarczej. Chodzi więc o takie przetworzenie, które nie jest efektem prowadzenia przez rolnika dodatkowej działalności gospodarczej w zakresie przetwórstwa rolnego. W przypadku bowiem, gdyby rolnik dokonywał przetworzenia produktów ze swego gospodarstwa w ramach prowadzenia dodatkowej działalności gospodarczej (obojętnie, czy była to działalność gospodarcza zarejestrowana, czy nie), roszczenia o dostarczenie upadłego przetworzonych w ten sposób produktów w postępowaniu upadłościowym podlegałyby zaspokojeniu według zasad ogólnych przedstawionych wyżej (por. pkt. 4: „Status rolnika prowadzącego dodatkową działalność gospodarczą lub zawodową”).

Pytanie o zaspokojenie należności rolników za dostarczenie upadłego produktów z gospodarstwa rolnego w jakimś stopniu już przetworzonych, może się nasuwać w związku z regulacją zawartą w prawie Unii Europejskiej.

W art. 38 Traktatu o Unii Europejskiej i Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej²⁰ używa się pojęcia „produkty rolne”, które mieści w sobie występujące w naszym prawie pojęcie „produkty z własnego gospodarstwa rolnego”. Produkty te, zgodnie z cytowanymi postanowieniem art. 38 Traktatu o Unii Europejskiej, obejmuje nie tylko płody ziemi, produkty pochodzące z hodowli i rybołówstwa, ale także tzw. „produkty pierwszego przetworzenia, które pozostaje w bezpośrednim związku z tymi produktami”. Dla tak rozumianych produktów rolnych ustanawia się zasady funkcjonowania rynku wewnętrznego w ramach Unii Europejskiej. Prawo Unii Europejskiej nie zawiera jednak ogólnej definicji produktu pierwszego przetworzenia, jego interpretacja przyjęta w orzecznictwie Trybunału Europejskiego jest bardzo szeroka i odbiega znacznie od przyjętego w języku polskim rozumienia terminu „pierwszego przetworzenia”²¹.

Przyjęta regulacja prawa upadłościowego w prawie Unii Europejskiej nie daje jednak podstaw do zrównania w postępowaniu upadłościowym prowadzonym w Polsce należności rolników za dostarczenie upadłemu produktów z własnego gospodarstwa rolnego z należnościami za dostarczenie upadłemu produktów pierwszego przetworzenia. Zgodnie bowiem z art. 7 (2) (i) Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2015/848 z 20 maja 2015 r. w sprawie postępowania upadłościowego (wersja przekształcona)²², podział środków uzyskanych w upadłości z likwidacji majątku upadłego dokonuje się według prawa państwa wszczęcia postępowania. W przypadku postępowań upadłościowych wszczętych w Polsce do podziału funduszy masy i sum uzyskanych ze zbycia rzeczy i praw obciążonych stosuje się więc przepisy prawa polskiego, a nie prawo unijne. Obowiązujące zaś przepisy prawa polskiego wykluczają możliwość zrównania w postępowaniu upadło-

²⁰ Dz.U. z 2004 r. nr 90 poz. 864/2.

²¹ W sprawie HZA Bielfield – Koenig Trybunał stwierdził, że decydujące dla ustalenia, czy jakiś produkt jest produktem rolnym pierwszego stopnia przetworzenia, bezpośrednio związanym z podstawowymi produktami rolnymi, decydujące znaczenie ma ekonomiczny związek pomiędzy produktem podstawowym a produktem przetworzonym, a nie ilość kolejnych etapów przetworstwa. Ponadto Trybunał wskazał, że powinna istnieć wyraźna ekonomiczna współzależność pomiędzy produktem podstawowym a przetworzonym. Produkty przetworzone, których koszty wytworzenia byłyby na tyle znaczne, że w porównaniu z nimi cena produktów podstawowych wydaje się kosztem marginalnym, nie są objęte tą definicją. Kierując się kryteriami ekonomicznymi Trybunał uznał alkohol etylowy poniżej 80%, bez względu na fakt, że po zakończeniu procesu destylacji zostaje on rozcieńczony wodą, nie będącą produktem rolnym. Cyt. za: A. Jurcewicz, B. Kozłowska, E. Tomkiewicz, *Polityka rolna wspólnoty europejskiej w świetle ustawodawstwa i orzecznictwa*, Warszawa 1995, s. 22.

²² Dz.U.E. L. 2015.141.19.

ściowym należności rolników za dostarczenie produktów przetworzonych (nawet jeżeli były to tylko produkty pierwszego przetworzenia) z należnościami za dostarczenie upadłemu produktów nieprzetworzonych. Przede wszystkim dlatego, że cytowane tutaj przepisy art. 342 ust. 1 pkt.1 pr. up. i art. 342 ust. 1 pkt 2 pr. up. i n. ustanawiają w postępowaniu upadłościowym przywileje dla należności rolników za dostarczenie produktów z ich gospodarstwa rolnego. Są to więc wyjątki od przyjętych w naszym prawie zasad zaspokajania wierzytelności w postępowaniu upadłościowym. Wyjątków tych, jak wszystkich wyjątków w prawie, zgodnie z przyjętymi zasadami wykładni, nie można więc interpretować w sposób rozszerzający. Dlatego brak jest podstaw do przyjęcia, by roszczenie wynikające z umowy o dostarczenie przez rolnika upadłemu produktu, który według przyjętych zasad w prawie unijnym byłby uznany za produkt pierwszego przetworzenia, mogło być umieszczone w planie podziału funduszy masy upadłości w kategorii pierwszej, gdy upadłość prowadzona jest według przepisów pr. up., a w kategorii drugiej, gdy postępowanie upadłościowe prowadzone jest według przepisów pr. up. i n.

Te same argumenty przemawiają również za przyjęciem tezy, że pod pojęciem „należności rolników z tytułu umów o dostarczenie produktów z własnego gospodarstwa rolnego” mieszczą się tylko należności za produkty nieprzetworzone. Przy czym dla wyjaśnienia, co należy rozumieć pod pojęciem produktu nieprzetworzonego, wobec braku ustawowej jego definicji w prawie upadłościowym, należy przyjąć znaczenie przyjęte w polskim języku ogólnym (powszechnym). Produktami nieprzetworzonymi pochodzącym z własnego gospodarstwa rolnego rolnika, których dostarczenie upadłemu uzasadnia zaspokojenie wynikających stąd roszczeń stosownie do art. 342 ust.1 pkt. 1 pr. up. i 342 ust. 1 pkt. 2 pr. up. i n., będą zatem tylko wyhodowane żywe zwierzęta i produkty zwierzęce bez jakiegokolwiek ich przetwarzania (np. jaja, mleko, wełna, miód), a także produkty roślinne zebrane zgodnie z zasadami prawidłowej gospodarki. Brak jest też podstaw do przyjęcia, by pojęcie produktu nieprzetworzonego w omawianym tutaj zakresie określać stosownie do rozwiązania przyjętego w prawie unijnym dla określenia żywności nieprzetworzonej. Zgodnie z art. 2(1) (n) rozporządzenia (WE) Parlamentu i rady z 29 kwietnia 2004 r. w sprawie higieny środków spożywczych²³ zdefiniowano je jako środki spożywcze, które nie podlegają przetwarzaniu i obejmują produkty, które zostały rozdzielone, podzielone na części, przecięte, pokrojone, pozbawione kości, rozdrobnione, oskórowane, skruszone, nacięte, wyczyszczone, przycięte, pozbawione łusek, zmielone, schłodzone, zamrożone, głęboko zamrożone lub

²³ Dz. UE L. 2004, poz. 139 ze zm.

rozsmrożone. W ogólnym (powszechnym) języku polskim tak przygotowane produkty byłyby już bowiem produktami w jakimś stopniu przetworzonymi. Dlatego należność rolnika za ich dostarczenie nie podlegałaby zaspokojeniu w planie podziału funduszy masy upadłości w kategorii pierwszej, gdy postępowanie prowadzone jest według przepisów pr. up., a w kategorii drugiej, gdy postępowanie prowadzone jest według pr. up. i n., lecz na zasadzie ogólnej – odpowiednio w drugiej i czwartej kategorii.

SATISFACTION OF FARMERS' CLAIMS IN BANKRUPTCY PROCEEDINGS

S u m m a r y

The article deals with issues concerning the satisfaction of farmers' bankruptcy claims for supplies to insolvent farms in bankruptcy proceedings. Under Polish law, these receivables are satisfied in a privileged manner. In bankruptcy proceedings conducted under insolvency law applicable as of 1 January 2016, they shall be satisfied according to the category of first distribution of mass funds. However, in bankruptcy proceedings conducted in accordance with earlier insolvency law provisions, which are applicable to proceedings initiated before 1 January 2016, they are satisfied in the second category of the distribution plan. The adopted regulation allows us to conclude that this preferential satisfaction of farmers' debts concerns only the payments of farmers who are natural persons and only for the delivery of raw, unprocessed produce to an agricultural holding in bankruptcy. Whereas the size of the farm and the object of agricultural production are of no relevance.

LA SODDISFAZIONE DEI CREDITI DOVUTI AGLI AGRICOLTORI NEI PROCEDIMENTI FALLIMENTARI

R i a s s u n t o

L'articolo riguarda i problemi relativi alla soddisfazione dei creditori agricoli nei procedimenti fallimentari per i crediti risultanti da forniture di prodotti provenienti dalle loro aziende agricole assunte a vantaggio del soggetto fallito. Nella legislazione polacca i crediti in questione vengono soddisfatti in modo privilegiato. Nei procedimenti fallimentari condotti ai sensi della legge fallimentare in vigore dal 1° gennaio 2016, essi appartengono alla prima categoria di crediti. Invece nei procedimenti fallimentari condotti secondo le precedenti disposizioni della legge fallimentare, che si applicano ai procedimenti avviati prima del 1° gennaio 2016, essi fanno parte della seconda categoria di crediti. La regolamentazione adottata consente di affermare che questo trattamento privilegiato riguarda soltanto i crediti dovuti ad agricoltori quali persone fisiche, i quali risultano solo da forniture di prodotti non trasformati (crudi) provenienti dalle loro aziende agricole, assunte a vantaggio del soggetto fallito. Le dimensioni dell'azienda agricola e il tipo di attività di produzione non assumono importanza.